

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора Хрикова Євгена Миколайовича на дисертацію Донченко Яніни Андріївни „Гене́за навчання інформатики у загальноосвітніх школах України (кінець ХХ – початок ХХІ століття)”, представленої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Тема дослідження Донченко Я. А. детермінується нагальними потребами сучасного українського суспільства щодо розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що пов'язане з провідною тенденцією сучасних глобалізаційних процесів - інформатизацією суспільного життя. Тому покращення викладання інформатики є важливою умовою подальшого розвитку країни.

Разом із цим, як справедливо зазначено в дослідженні Я.А. Донченко, в сучасній педагогічній теорії й практиці спостерігається поява суперечностей і негативних тенденцій, які стоять на заваді розв'язанню наявних завдань. Авторкою ґрунтовно схарактеризовані наявні гострі протиріччя розвитку інформатики як науки та навчальної дисципліни, встановлено їх ієрархічну відповідність на концептуальному, цільовому й організаційно-змістовому рівнях. Усе це зумовлює потребу в інноваційному вирішенні проблеми навчання інформатики у загальноосвітніх школах України, ураховуючи сучасні чинники й вагомі здобутки вітчизняної педагогічної теорії й освітньої практики минулого. Отже, актуальність і доцільність представленого дослідження незаперечна.

На високому рівні наукової аргументації визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, що дозволило зіставити їх з нагальними потребами сучасної педагогічної науки та практики. Хронологічні межі наукового дослідження (1985–2016 рр.) вмотивовано з урахуванням генезису означеної проблеми в нормативно-правовому, методолого-теоретичному й організаційно-практичному аспектах. Це, на нашу думку, є свідченням історико-педагогічної компетентності дослідниці, її наукової зрілості.

У відповідності до мети відібрані адекватні сучасні методи дослідження. Провідними серед них стали обґрунтовані авторкою метод ретроспективного системно-структурного аналізу і синтезу, логіко-історичний та історико-

генетичний методи, метод періодизації, біографічний та поетапно-проблемний методи, метод прогнозування та теоретичного узагальнення. Поєднання ретроспективного аналізу й синтезу в ході наукового пошуку розцінюємо як передумову об'єктивності й концептуальності дослідження.

У рецензованій праці наголошено на існуванні істотної кількості наукових джерел із проблеми дослідження. Першу їх групу представлено нормативно-правовими актами, що регулювали систему загальної середньої освіти у досліджуваній період. Друга група джерел охоплює монографії, дисертації, автореферати, у яких досліджено різні аспекти проблеми теорії та практики навчання інформатики у загальноосвітніх школах України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Третю групу становлять збірки наукових праць, публікації на сторінках періодичної преси другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Архівні документи Центрального державного архіву вищих органів влади України знайшли відображення у четвертій групі праць. Просторове поле п'ятої групи джерельної бази дослідження представлено довідковою науково-педагогічною літературою. Саме така структура джерельної бази дозволила автору всебічно розглянути проблему дослідження.

Про наукову сумлінність Я.А. Донченко свідчить здійснений у роботі ґрунтовний аналіз передумов запровадження та розвитку шкільного курсу інформатики в Україні (підрозділ 1.1) та визначення програмування та кібернетики як підґрунтя становлення шкільного курсу інформатики в Україні (підрозділ 1.2). Позитивним і таким, що відрізняє дане дисертаційне дослідження з-поміж інших, є звернення авторки до фундаментальних положень програмування та кібернетики. Водночас у ході аналізу науково-педагогічної літератури зроблений слушний висновок щодо відмінності концепцій шкільного курсу кібернетики та програмування протягом середини 60-х рр. ХХ ст. (використання математичного апарату для самостійного конструювання простих обчислювальних апаратів) та упродовж 70-х рр. ХХ ст. (комунікація із електронною обчислювальною технікою за допомогою програмування певних подій). Отже, проаналізовані дослідження дозволили Я.А. Донченко показати

тенденцію до змістовного зближення курсів кібернетики та програмування, об'єднання їх в єдину систему наукового знання – інформатику (підрозділ 1.2.).

Об'єктивний погляд дисертантки на проблему в аналітичному вимірі дозволив їй, по-перше, виокремити етапи генези навчання інформатики у загальноосвітніх школах України, по-друге, визначити їх специфіку, виокремити провідні тенденції розвитку досліджуваної історико-педагогічної проблеми. З позицій наукового синтезу авторці вдалося на широкому історико-педагогічному тлі встановити цілісну картину еволюції процесу навчання інформатики у загальноосвітніх школах впродовж означеного періоду, виявити широкий спектр тлумачень сутності поняття „інформатика”, „шкільний курс інформатики”. Особливо привертає увагу аналіз усього термінологічного поля дослідження (підрозділ 2.1). Авторкою переконливо доведено багатоконпонентність і різновекторність теорії і практики навчання інформатики у загальноосвітніх школах України кінця XX – початку XXI століття, умотивовано вказано на неоднозначність наукового трактування й інтерпретації основних понять. Тож з метою уточнення й конкретизації категоріально-понятійного апарату дослідження Я.А. Донченко проаналізовано й модифіковано основні дефініції проблеми. Це, у свою чергу, уможливило подальшу розробку наукових засад проблеми шкільного курсу інформатики й створило умови для чіткого й цілісного відображення його еволюції у науково-педагогічних студіях вітчизняних учених кінця XX – початку XXI століття.

Важливим є те, що дисертантка ґрунтовно розкрила динаміку розвитку мети, завдань та функцій (освітньої, розвивальної, виховної, профорієнтаційної, евристичної, прогностичної, контрольної-оцінної, інформаційної, коригувальної, інтегративної) навчання інформатики у загальноосвітніх школах України.

Наукова новизна рецензованої дисертації змістовно й оригінально представлена на теоретичному, організаційно-педагогічному та методичному рівнях. У роботі вперше у вітчизняній історії педагогіки комплексно й системно розглянуто наукову проблему – генезу навчання інформатики у загальноосвітніх школах України; охарактеризовано соціально-економічні,

науково-педагогічні передумови та підґрунтя включення курсу основ інформатики та обчислювальної техніки в систему загальної освіти України; визначено й науково обґрунтовано періодизацію генези змісту навчання інформатики у загальноосвітніх школах.

Уведено до наукового обігу невідомі та маловідомі архівні документи, історичні факти з питання розвитку шкільного курсу інформатики в загальноосвітніх школах України досліджуваного періоду.

Глибоке розуміння проблеми дисертантка виявила в ході обґрунтування динаміки розвитку основних форм та методів навчання інформатики у загальноосвітніх школах України у досліджуваний період (підрозділ 3.1). Я.А.Донченко встановила, що основними організаційними формами навчання інформатики у радянську добу виступали урок, факультатив, екскурсія тощо. За часів незалежності Української держави поширеними стали такі форми навчання інформатики як практична, лабораторна робота, практикум тощо.

У рецензованій роботі встановлено динаміку ускладнення методів та прийомів навчання шкільному курсу інформатики: від навчання інформатики переважно засобами слова (розповідь, бесіда, аналіз, заучування) без використання комп'ютерної техніки та репродуктивними методами (повторення учнями написання програм на навчальній алгоритмічній мові) до використання проблемних, частково-пошукових, пошукових дослідницьких методів, методу проектів тощо. Критичний погляд на досліджувану проблему уможливив виявлення ускладнення прийомів навчання інформатики, що проходив такі стадії: від прийомів актуалізації опорних знань учнів, створення проблемної ситуації до показу практичної значущості теми, аналізу експериментального матеріалу тощо.

Слід позитивно оцінити спробу авторки окреслити перспективи подальшого розвитку навчання інформатики у загальноосвітніх школах України (підрозділ 3.2), а саме: включення інформатики у всі класи загальноосвітньої школи; інтеграція шкільного курсу інформатики з іншими дисциплінами загальноосвітнього циклу; розширення можливостей дистанційної освіти з

використанням інформаційно-комунікаційних технологій у контексті інклюзивної освіти; включення у масовий досвід конструювання індивідуальних траєкторій навчання учнів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій; збільшення впливу глобальної мережі Інтернет на зміст курсу; перехід до мультиплатформеності курсу (вивчення базових принципів користування технікою, без прив'язки до операційної системи); оновлення апаратної бази з включення портативної обчислювальної техніки до навчального процесу (нетбуки, планшети, окуляри додаткової реальності, 3D-принтери тощо); оновлення програмного забезпечення відповідно сучасному стану ринку ІКТ.

Глибоке й системне вивчення проблеми надали можливість авторці зробити аргументовані висновки до розділів та загальні висновки, які відповідають поставленій меті й найважливішим положенням рецензованого дослідження.

Оскільки дисертація у цілому має загальнопедагогічне спрямування, вважаємо доцільним підкреслити вагоме практичне значення одержаних результатів. Особливо цінним вважаємо те, що матеріали й висновки дисертації можуть бути використані в процесі розроблення та викладання нормативних та елективних курсів педагогіки й історії педагогіки, спецкурсів і спецсемініарів у вищих педагогічних навчальних закладах; у роботі студентських наукових гуртків, факультативів та інших науково-пошукових об'єднань загальноосвітньої та вищої школи; написанні підручників, посібників з теорії та історії педагогіки для вчителів; у післядипломній педагогічній освіті; можуть бути враховані у процесі модернізації змісту та технологій навчання шкільного курсу інформатики в загальноосвітніх школах України.

Основні результати дослідження впроваджено у навчальний процес п'яти вищих навчальних закладів.

На користь дисертаційної роботи свідчить те, що вона представлена у 18 публікаціях, з них 8 статей, опубліковані в фахових наукових виданнях України, 1 стаття – у зарубіжному періодичному виданні, 9 – у матеріалах науково-практичних конференцій різних рівнів.

Аналіз дисертації Я. А. Донченко свідчить, що робота є самостійним дослідженням, виконаним на високому науковому рівні. Дисертантці вдалося реалізувати мету дослідження, розв'язати усі дослідницькі завдання. Автореферат роботи відображає її основний зміст.

Позитивно оцінюючи рецензовану наукову працю, відзначаючи її теоретичну й практичну значущість та наголошуючи на позитивних аспектах, дозволимо висловити деякі побажання і зауваження, які мають дискусійний характер:

1. На наш погляд, у дисертації занадто велика увага приділена аналізу передумов досліджуваної проблеми, що певною мірою переобтяжує зміст роботи.

2. Великий обсяг фактичного матеріалу, систематизований здобувачкою і включений у дослідження, представляє значний науковий інтерес, але дисертантка захоплюється описовістю і не завжди дає потрібну авторську оцінку або узагальнення, у тому числі теоретичного характеру.

3. У дисертаційному дослідженні не повністю досягнуто єдності теорії і практики в аналізі генези навчання інформатики у загальноосвітніх школах України кінця ХХ – початку ХХІ століття превалює практичний аспект її розкриття.

4. У дисертаційній роботі доцільно було б приділити увагу проблемі забезпечення вітчизняних загальноосвітніх шкіл комп'ютерною технікою.

5. Відповідно до третього завдання дослідження автор виокремлює етапи розвитку змісту навчання інформатики в загальноосвітніх школах України, але в їх висвітленні він наводить й інші особливості навчання інформатики. У зв'язку з цим, доцільно було розширити це завдання та провести періодизацію саме навчання інформатики.

6. У роботі представлено теорію і практику навчання інформатики у загальноосвітніх школах України кінця ХХ – початку ХХІ століття. Проте, на нашу думку, авторці варто було б більше уваги приділити вивченню досвіду діяльності найбільш відомих спеціалізованих загальноосвітніх шкіл (гімназій, ліцеїв) у галузі навчання учнів інформатиці.

Проте висловлені побажання не знижують загальної високої оцінки рецензованої роботи, її наукової і практичної цінності.

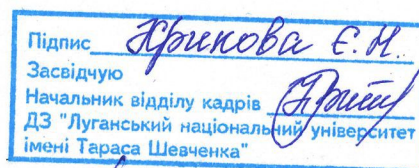
У цілому, аналіз автореферату, дисертації та праць дисертантки, опублікованих за темою дослідження, дозволяє зробити такі висновки:

1. Поставлена мета, сформульовані завдання дослідження розв'язані в роботі досить глибоко й доказово. Зміст автореферату достатньо повно відображає структуру, основні положення, результати та висновки дисертаційної роботи. Дисертація Я. А. Донченко є самостійним завершеним фундаментальним науковим дослідженням актуальної історико-педагогічної проблеми – генези навчання інформатики у загальноосвітніх школах України кінця ХХ – початку ХХІ століття. У ньому обґрунтовано цілісний підхід до розв'язання проблеми дослідження навчання інформатики у загальноосвітніх школах України кінця ХХ – початку ХХІ століття.

2. Рівень виконаної дисертаційної роботи, її наукова новизна, теоретична і практична значущість, вірогідність висновків, використані методи дослідження та апробація основних результатів повністю відповідають пунктам 9, 11-14 „Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р. № 1159 від 30.12.15 р., №567 від 27.07.2016 р.), а її автор –Донченко Яніна Андріївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри публічної
служби та управління навчальними
й соціальними закладами
Державного закладу „Луганський
Національний університет
імені Тараса Шевченка” (м. Старобільськ)

Є.Н. Хриков